

af Michael Hviid Jacobsen & Rasmus Antoft

Fra sociologisk til poetisk fantasi:

Om sociologisk horisontudvidelse via det skønlitterære univers

Selvom vi må antage, at der blandt antropologer, psykologer og sociologer eksisterer et tvingende behov for at foretage videnskabelige studier af samfundsmæssige processer, relationer og strukturer - studier, der lever op til vel-funderede videnskabelige procedurer - findes der dog stadigvæk bidrag, som den litterære analyse kan tilføre mængden af samfundsvidenskabelig viden (Porterfield 1957:424).

Fra litteratursociologi til sociologi gennem litteratur

I det seneste nummer af *Dansk Sociologi* beskrev den svenske sociolog Bo Isenberg (2006) den "essayistiske sociologi" som en manifestation af sociologiens vedvarende forsøg på at beskrive mennesket forhold til sin sociale omverden, altså som en form for stilistisk og fremstillingsmæssig refleksion over samfundslivet, der ligeledes findes i klassisk og nyere sociologisk teoridannelse. Det, Isenberg fokuserede på, var således litteratursociologiens klassiske domæne. I det nedenstående vil vi derimod fokusere på en anden, om end ofte men ikke nødvendigvis beslægtet, type af essayistisk, poetisk eller litterær sociologi, der er optaget af den heuristisk-metodisk-analytiske værdi, som skønlitteraturen besidder for sociologisk analyse. Der vil i sagens natur kun være tale om spredte betragtninger, da en mere fyldestgørende gennemgang af fiktionens sociologiske potentialer fordrer en mere omfattende referenceramme, end denne kommentar muliggør.

Fra sociologisk til poetisk fantasi

Fiktionsbaserede kildematerialer – enten i form af skønlitteratur, film, digtning eller musik – har i sociologien i efterhånden en længere årrække stået som en uforenelig og ufrugtbar modpol til fakta; et mindreværdigt og unøjagtigt fænomen i forhold til eksakt, pålidelig og målbar videnskab, hvis virkeligheden skal forstås og forklares. Som Wolf Lepenies (1988) viste, fandtes der dog oprindeligt et nært slægtskab mellem sociologien og skønlitteraturen. Begge genrer var børn af den gryende modernitets frisættelse af intellektet og fantasien, og begge repræsenterede de en interesse for at afbilde og – ofte gennem kritisk stillingtagen – søge at forbedre det fremvoksende moderne samfund. Senere blev dette intime slægtskab på tværs af faggrænser afløst af en afgrundsdyb kløft bestående af mistro, skepsis og udpræget konkurrence. Zygmunt Bauman, i sin rekapitulering af Milan Kunderas perspektiv på fiktionens muligheder, bemærkede således om den status, som fiktion – herunder skønlitteratur – som konsekvens af adskillelse mellem videnskab og fiktion op mod slutningen af 1800-tallet blev tildelt inden for den moderne (samfunds)videnskab:

I en verden, der svor at stræbe efter og nå frem til vished, og som ihærdigt anstrengte sig for at gøre sine ord til handling, forhindrer den kunstnerisk fremstillede fiktion, der omhandler eksistensen af alternative verdener, denne hensigt fra nogensinde at blive indespærret i jernbure og de kunstige strukturer fra nogensinde at ossificeres til døde skeletter. I en verden, der er domineret af en dødelig angst for alt kontingent, uigennemsigtigt og uforklarligt, udgør kunstnerisk fremstillet fiktion en vedvarende træningssession for det at skulle lære at leve med det ambivalente og det mystiske; den indgyder tolerance, mod og anerkendelse af det lunefulde, det kontingente, og det, der ikke helt kan forudbestemmes, forklares eller forudsiges; den fremmer forsoningen med det kontingente ved livet og det polyfoniske ved sandheden (Bauman 1997:119).

Med indvarslingen af en mere postmoderne, postpositivistisk eller med Bo Isenbergs (2006) ord "postdisciplinær" opfattelse af (samfunds)videnskab, med de såkaldt "store" videnskabelige fortællingers forfald og fremvæksten af sandhedsrelativisme og videnspluralisme, er der imidlertid muligvis åbnet en mulighed for opkomsten eller genkomsten af fiktionen som en ligeværdig og legitim sparringspartner for den sociologiske videnskab.

I udgangspunktet er sociologi og skønlitteratur dog ej heller så væsensforskellige endda. Sociologi og skønlitteratur er begge optaget af at belyse relationen mellem individ og samfund, uanset om denne relation beskrives som historisk, socialt eller økonomisk betinget. Den optik, der anvendes, vil ofte tage sit afsæt enten i det enkelte menneske livsbiografi eller i de større historiske begivenheder, der omkranser denne, men der udvises som regel en indlevende sensi-

tivitet over for den gensidige påvirkning, der pågår mellem individuel livsverden og social struktur. Man bør derfor erindre sig Charles Wright Mills appel om at anvende et dobbeltblik på verden i form af den "sociologiske fantasi", hvorom han skrev, at

den sætter sin ejermand i stand til at forstå den større historiske scene i lyset af, hvad den betyder for forskellige individers indre og ydre livsforløb ... Den sociologiske fantasi sætter os i stand til at forstå historien og biografien og deres indbyrdes relationer i samfundet (Mills 1959/2002: 17-18).

Dette "dobbeltblik" er dog ikke begrænset til udelukkende at være et internt sociologisk anliggende, men det fordrer også en frugtbar dialog med andre og beslægtede discipliner eller tankemåder, og herunder, foreslår vi, at skønlitteraturen i særlig grad kan være en mulig og inspirerende sparringspartner for den sociologiske fantasi.

Oftentimes antages det ukritisk, at det, der betegnes "litteratursociologi", blot er en enkeltstående og særligt afgrænset akademisk foreteelse. Der findes dog (mindst) to måder, hvorpå man via studier og anvendelse af eksempelvis skønlitteratur kan opnå større eller dybere sociologisk relevant viden om det omkringliggende samfund. Den ene, og traditionelle, type af litteratursociologi omhandler analysen af litteraturen som tekst, som objekt eller som produkt af en given samfundsepokes økonomiske, sociale og ideologiske forhold. Her vil man ofte diskutere og analysere, hvorvidt skønlitteraturen (1) *afspejler* samfundet, (2) *påvirkers* samfundet eller (3) *opretholder* og *legitimerer* den eksisterende sociale orden. I den anden, og mere alternative, variant af litteratursociologi – eller rettere "sociologi gennem litteratur" – udgør skønlitteraturen derimod snarere et medium for fantasifuld supplerings og kreativ fortolkning af virkeligheden, en sprængladning for den sociologiske og poetiske fantasi i forhold til at forstå, hvordan man gennem studier af den fiktionsbaserede litteratur kan opnå en alternativ og til tider endda forbedret forståelse af sociale fakta (jf. Hegtvedt 1991). Som Joan Rockwell slog fast i *Fact in Fiction: The Use of Literature in the Systematic Study of Society*, "kan sociale fakta afsløres gennem fiktion og selv gennem fiktion af den mest usandsynlige slags" (Rockwell 1974:117). Det, vi her argumenterer for, er derfor en udvidelse eller omorganisering af forståelsen af litteratursociologi – et perspektiv til at værdsætte og forstå sociologi *gennem* fiktion; det være sig film, litteratur eller andre mere alternative poetiske kilder. Det er måske ikke en synderligt fagligt meriterende beskæftigelse, og alligevel, forekommer det os, bør man gøre et forsøg herpå, da det til gengæld kan være en personligt inspirerende oplevelse at undervise med og forske i, hvordan samfund (virkelighed) og litteratur (fiktion) uløseligt er forbundet, og hvordan den intime vekselvirkning, der eksisterer mellem sociologi og litteratur, kan anvendes frugtbart i forsknings- og undervisningsøjemed.

At fundere over relationen mellem videnskab og kunst, sociologi og skønlitteratur er dog ingenlunde en ny foreteelse. For mere end trekvart århundrede siden beskrev den amerikanske sociolog Read Bain således det fremherskende karikerede billede af modsætningen mellem forfatteren/litteraturen og videnskabsmanden/sociologien på følgende vis:

Fra en overfladisk betragtning forekommer poesi og videnskab at være stærke modsætninger. Videnskabens målsætning er en objektiv, upersonlig, begrebslig og kvantitativ beskrivelse af de kausale relationer mellem instrumentelt og logisk definerede sansedata. Videnskaben *forklarer* ved at relatere det partikulære til det generelle. Poesien er personlig, subjektiv, figurativ, antydende, ekspressiv og påskønnende. Den sigter efter at skabe en sanselig og følelsesmæssig stemning snarere end at tilbyde en forklaring (Bain 1927:35).

Denne antitetiske kontrastering mellem videnskab og poesi afslører dog sin egen absurditet, for ligesom (samfunds)videnskaben nødvendigvis rummer personlige, ekspressive og subjektive aspekter, som selv Max Weber anerkendte, indeholder poesien også mere forklarende og generaliserbare beskrivelser. Det centrale ved Bains opremsning er derfor også ordene "overfladisk betragtning" og "forekommer", for, som vi nedenfor kort skal illustrere, der er intet til hinder for, at såvel (samfunds)videnskab, og herunder sociologi, som poesi gensidigt kan berige hinanden, og at den berøringsangst, der måske særligt fra sociologisk hold har eksisteret, nu afløses af en mere åben og imødekommende indstilling. Sociologien har ganske vist igennem snart århundreder ihærdigt bestræbt sig på at opnå og betone sin videnskabelige status, og det har nærmest været en iboende del af sociologiens vedvarende identitetskrise, og det deraf følgende paranoide renselsesritual, at den for at omfavne og imitere en vis naturvidenskabelig realitets- og fakcitetfokusering nødvendigvis måtte vende enhver poetisk eller såkaldt pseudovidenskabelig praksis ryggen (jf. Brown 1977). Flere fremtrædende samfundsforskere gjorde sig dog selv i det positivistiske paradigmes storhedstid til fortalere for det frugtbare i at genetablere den tilsyneladende tabte forbindelse mellem skønlitteratur og sociologi og svømmede således mod strømmen i datidens sociologi om at imitere det naturvidenskabelige, realistiske eller behavioristiske videnskabsideal (jf. Strode 1946; Porterfield 1957; Redfield 1948).

Uanset hvorledes fiktion og drama i særdeleshed og kunsten som helhed inddrages i sociologien, så er det naturligtvis ikke målsætningen - som det har været i forbindelse med sociologiens *natural science trend* - at imitere en anden videns- eller praksisform, men at inddrage den som en horisont for inspiration. Romaner, biografier, prosa, digte, film og drama samt malerier og kunstneriske installationer er alle forskellige versioner af virkeligheden. Det er ikke fordi, de

nødvendigvis korrelerer med virkeligheden, eller fortæller "sandheden" om virkeligheden (jf. Jacobsen & Antoft 2006), men snarere fordi de fremstiller relevante og etablerede sociologiske kategorier og begreber på en anden, og ofte alternativ, måde og derved fremstår acceptable. De kunstneriske fremstillinger af virkeligheden anerkendes derfor ikke *på trods*, men *på grund* af deres særlige æstetiske og poetiske karakter (Czarniawska 1999).

Den poetiske fantasi i praksis – forskning og pædagogik

Den ovenfor omtalte poetiske fantasi – der rummer en mangfoldighed af redskaber og indtryk lige fra sammenligningsmuligheder med store skønlitterære skildringer til poetiske fremstillings- og analyseteknikker som metaforer, parabler og analogier (jf. Burke 1954; Brown 1977), og som skal betragtes som et supplement til den sociologiske fantasi – kan både bringes i praktisk anvendelse i forhold til forskning og i forhold til undervisning, altså såvel i ens egen forskningsarbejde som i formidlingen af sociologiske problemstillinger til studerende. Når vi i denne sammenhæng omtaler den poetiske fantasi i praksis, er ikke sådan, at vi opfatter kunstnere og forfattere som sociologiske teoretikere eller begrebskonstruktører. Det er derfor heller ikke de skønlitterære forfatters "teorier" eller "ideologier", som er interessante, men resultatet af det, der kommer ud af den skabende og kreative proces, de er involveret i (Rosenberg 1985). Fiktion og drama, som resultat af den skabende proces, kan i forskningspraksis virke som en kritisk diagnosestiller (Buchanan & Marks 2000) og lokalisere nye og interessante perspektiver og problemstillinger for sociologien. Pointen er, at inspirationen fra fiktion og drama kan række ud over det åbenlyse, men også ofte lidt banale metaforiske potentiale, som oftest udgør baggrunden for inddragelse af denne inspirationskilde i sociologiske analyser.

Vi vil her nævne tre udvalgte, men naturligvis ikke udtømmende områder i forskningsprocessen, hvor den poetiske fantasi frugtbart kan inddrages: Først er der brugen af fiktionen som kilde til brud med vanetænkningen og gængse forståelser af forskningsmæssige problemstillinger. Dernæst findes der brugen af denne kilde i fremstillingen af sociologisk viden og afslutningsvist kan den poetiske fantasi indgå som et pædagogisk greb i sociologiundervisningen. Lad os kort eksemplificere disse pointer fra udøvere af denne poetiske fantasi. I analyser af en række skønlitterære værker søger henholdsvis Torben Beck Jørgensen (1986) og Vincent Ruggiero (2000) at opspore nye og anderledes erkendelser om deres respektive forskningsfelter, og i forlængelse heraf forsøger de at "opfinde" nye problemstillinger. I bogen *Magtens spejl: Myndighed og borger i skønlitteraturen* identificerer Torben Beck Jørgensen (1986), gennem læsning af romaner, skuespil og digte om den offentlige forvaltning og dens ansatte, rammende beskrivelser og satiriske illustrationer af de offentlige myndigheder og borgernes oplevelser af mødet med myndighederne. Læsningen af eksempelvis Ludvig Holberg, Henrik Stangerup og Franz Kafka gav et alternativt og dybere indblik i den offentlige sektor end det, samfundsvidenskaben eller sociologien ellers kunne

have bidraget med. Kriminologen Vincent Ruggiero (2000) gennemfører en lignende poetisk inspireret analyse i bogen *Crime in Literature*. Hans udgangspunkt er, at kriminologien og afvigelsessociologien lider af et fantasimæssigt underskud, og det i forlængelse heraf er hensigtsmæssigt at genoverveje den begrebsmæssige ramme for kriminalitet, afvigelse og kontrol. Ruggiero vender derfor blikket mod fiktionen og dens fortællinger om disse sociale fænomener for at pirre den poetiske fantasi og skabe grobund for nytænkning. Det gør han i analyser af begreber som eksempelvis atavisme og konflikt gennem læsning af Fjodor Dostojevskijs *The Devils* og Albert Camus *The Just* samt narkotikakriminalitet gennem Charles Baudelaires *Les Paradis Artificiels*. Pointen er, at den indsigt, som fiktionen afstedkommer, bevirker, at vi som sociologier kan udfordre vores gængse forestillinger, fordi den giver os mulighed for at vende virkeligheden på hovedet og undersøge sociale fænomener ud fra uventede vinkler og forvrængede perspektiver. Det kan ansøre nye erkendelser og den kreative formulering af anderledes sociologiske problemstillinger (jf. Antoft, Jacobsen & Kupferberg 2006).

Fiktionen kan også give kreative input til fremstillingen af sociologiske analyser. Den sociologiske viden, som produceres, kan ofte blive tung på grund af de videnskabelige fællesskabers krav om konkret og efterprøvet dokumentation, og det er ofte vanskelig tilgængelig viden, fordi den er skrevet af og til et snævert fagfællesskab. Tendensen til objektive fremstillinger af forskningen ender meget ofte med ensformige afrapporteringer, der kan være fattige på levende udtryksformer (van Maanen 1995a). Fraværet af kreative udtryksformer kan give en forholdsvis entydig fremstilling, hvor man som læser vil forstå det samme ved præsentationen, men det vil samtidig ofte også gøre præsentationen upræcis i afdækningen af konkrete sociale fænomener. Det kan polemisk udtrykkes sådan, at "forskerens udtryksmuligheder er som en sløv kniv, mens litteraturens er som et skarpt sværd" (Jørgensen 1986:235). Forfattere af fiktion kan trække på ironi, sarkasme, humor, ambivalens, fortælle på flere planer på en gang osv. De kan opbygge deres fortællinger omkring et dramatisk plot og anvende forskellige genrer (krimi, biografi, social realisme mv.) for at lede læseren frem til en bestemt oplevelse eller vinkel på virkeligheden og dermed også det sociale. Dette mangefold af udtryksformer giver mulighed for mere præcise beskrivelser af de fænomener eller den væsenskerne, som ønskes billedliggjort.

Desuden er Barbara Czarniawska en af de samfundsforskere, der bevidst arbejder ud fra kunsten eller devisen at overbevise læseren frem for at præsentere dem for "rene fakta" (Czarniawska 1999; Czarniawska-Joerges & Guillet de Monthoux 1994). Ud fra en antagelse om, at der kan skabes analogier mellem fiktionens forskellige genrer og samfundsvidenskabens analyser, lader Czarniawska sig inspirere af detektivromanen, dens realistiske stil, interesse for det sociale livs udfoldelse og smag for problemløsning i en given social kontekst. En stil, interesse og smag, der er kendetegnende for hendes egne organisations-sociologiske analyser. Detektivgenren har en række formkrav, som hun indtænker

ikke blot i fremstillingen, men også i selve analysearbejdet. Polyfonien af fortællinger, der leder frem til hovedfortællingens plot, afdækker tvetydigheder og åbner for flere fortolkningsmuligheder alt efter læsemotiv og -kontekst. Czarniawska forsøger gennem analogien til detektivromanen at opbygge et plot i fremstillingerne af hendes egne videnskabelige arbejder, der underbygges af flere sideløbende fortællinger i teksten, der kan give et mere nuanceret billede af de udfoldede fænomener, hun søger at beskrive. Pointen er, at denne poetisk inspirerede arbejdsform ikke bibringer entydige fremstillinger af fakta om det sociale, men derimod bibringer overbevisende bud på mulige sammenhænge, der kan tildele virkeligheden mening i sociologisk betydning.

Nu har vi beskrevet, hvordan poetisk fantasi kan berige forskningspraksis både stilistisk og substantielt. Slutteligt vil vi vende os mod de muligheder, der ligger i undervisningsammenhænge. Her angav den amerikanske sociolog Austin L. Porterfield for efterhånden adskillige år siden særligt tre måder, hvormed han mente, at fiktion og drama frugtbart kunne benyttes i sociologiundervisningen: (1) Til at eksemplificere væsentlige sociologiske begreber, (2) til at sætte liv i materialet, således at skolastiske vidensbarrierer mellem samfundsvidenskaben og humaniora kunne nedbrydes på en sådan måde, at læring faciliteres og undervisning kunne blive mere levende, spændende og potentielt grænseoverskridende, samt (3) til at identificere relationer mellem de sociologiske problemstillinger, de studerende kæmper med, og skønlitteraturens fremstilling af selvsamme. Der eksisterer således både analytiske, paradigmatisk og personlige årsager til, at skønlitteratur kan bidrage til sociologisk forskning. Pointen er, at kunstnere, der skriver drama, fiktion og poesi, laver film eller maler billeder, alle er mennesker, der kan afdække længsler, spænding, tomhed, misundelse, angst, krænkelser, håb, kærlighed (Porterfield 1957), men også sociale situationer, relationer, processer og strukturer, og gennem deres afdækning af den menneskelige tilværelse bibringe levende billeder på de sociologiske kategorier, begreber og teorier, som studerende kæmper med at forstå i undervisningen, eller som forskere kæmper med at kunne eksemplificere gennem deres mere konventionelle empiri.

Horisontudvidelse via den poetiske værktøjskasse

I det ovenstående har vi ikke argumenteret for, at det er *nødvendigt* at anvende en mere poetisk fantasi i sociologien, men derimod argumenteret for, at det er *unødvendigt* at undlade at gøre det af frygt for, at det ikke er videnskabeligt, fagligt meriterende eller givende nok. Vi har derfor peget på, at fiktionen kan inspirere til fantasifulde indsigter og kreative tolkninger af virkeligheden, og kombinationen af den sociologiske og poetiske fantasi kan give et alternativt indblik i og måske ligefrem en forbedret forståelse af det sociale livs udfoldelse. Det skal ikke ske ved, at sociologien forklæder sig som fiktion ved at imitere sidstnævntes videns- og praksisformer, men ved at trække aktivt på fiktionen som kreativ inspirationskilde. Mere konkret kan dens indsigt angribe gængse eller dogmatiske

forestillinger om det sociale, skabe nye erkendelser og inspirere til nye og uventede problemstillinger. Noveller, romaner, digte, film og andre kunstformer kan give os kreative indspark til fremstillingen af den sociologiske forskning gennem deres mange facetterede udtryksformer, genrer og dramatiske plots, som på hver deres måde kan inspirere til mere nuancerede og præcise sociologiske beskrivelser, hvadenten der er tale om forskningsformidling gennem eksempelvis essays, videnskabelige artikler, monografier eller i konkrete undervisnings-sammenhænge.

Vi ser, at det videnskabelige fællesskabs traditionelle skabelon for lineær videnskabelig fremstilling kan virke som en spændetrøje, der med sine formkrav udelukker flere fortolkningsmuligheder ikke blot af den tekstlige formidling, men også af selve forskningen. Det betyder ikke, at formkrav for videnskabelige fremstillinger skal ophæves, men disse krav skal ikke fortolkes mere rigtigt, end at alternative fremstillingsformer kan udvikles og anerkendes (van Maanen 1995b). Den rigdom af udtryksformer, der eksisterer i fiktionens verden, kan være medvirkende til at pirre den sociologiske fantasi og åbne op for formulering af en mere levende, nuanceret og måske ligefrem mere præcis sociologisk forskning og formidling af selvsamme uden nødvendigvis at gå på kompromis med sociologiens videnskabelige kvalitets- og relevanskriterier.

Michael Hviid Jacobsen

E-mail: mhj@socsci.aau.dk

Rasmus Antoft

E-mail: ras@socsci.aau.dk

Litteratur

- Antoft, Rasmus, Michael Hviid Jacobsen & Feiwel Kupferberg 2006: "Kreativitet i kvalitativ sociologi - om kunstneriske processer og praksisser i samt paralleller til sociologien", in Antoft, Rasmus, Michael Hviid Jacobsen, Anja Jørgensen & Søren Kristiansen (red.): *Håndværk og Horisonter - strejftog i kvalitativ sociologi II*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag (under udgivelse).
- Bain, Read 1927: "Poetry and Social Research". *Sociology and Social Research*, 12 (1):35-49.
- Bauman, Zygmunt 1997: "On Truth, Fiction and Uncertainty", in *Postmodernity and Its Discontents*. Cambridge: Polity Press.
- Brown, Richard H. 1977: *A Poetics for Sociology: Toward a Logic of Discovery for the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buchanan, Ian & John Marks 2000: *Deleuze and Literature*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Burke, Kenneth 1954: *Permanence and Change: Anatomy of a Purpose*. New York: Prentice-Hall.
- Czarniawska, Barbara 1999: *Writing Management: Organization Theory as a Literary Genre*. New York: Harper/Collins.

- Czarniawska-Joerges, Barbara & Pierre Guillet de Monthoux 1994: *Good Novels, Better Management: Reading Realities in Fiction*. Reading: Hardwood Academic Press.
- Hegtvedt, Karen A. 1991: "Teaching Sociology of Literature Through Literature". *Teaching Sociology*, 19 (1):1-12.
- Isenberg, Bo 2006: "Sociologisk essäism - essäistisk sociologi". *Dansk Sociologi*, 17 (1):47-70.
- Jacobsen, Michael Hviid & Rasmus Antoft 2006: "Den poetiske fantasi - positioner, potentialer, problemer, perspektiver". *Social Kritik* (under udgivelse).
- Jørgensen, Torben Beck 1986: *Magtens spejl: Myndighed og borger i skønlitteraturen*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Kupferberg, Feiwei 2006: *Kreative tider: At nytænke den pædagogiske sociologi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lepenies, Wolf 1988: *Between Literature and Science: The Rise of Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mills, Charles Wright 1959/2002: *Den sociologiske fantasi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Porterfield, Austin L. 1957: "Some Uses of Literature in Teaching Sociology". *Sociology and Social Research*, 41 (6):421-426.
- Redfield, Robert 1948: "The Art of Social Science". *American Journal of Sociology*, 54 (3):181-190.
- Rockwell, Joan 1974: *Fact in Fiction: The Use of Literature in the Systematic Study of Society*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Rosenberg, Harold 1985: *The Case of the Baffled Radical*. Chicago: University of Chicago Press.
- Strode, Josephine (red.) 1946: *Social Insight Through Short Stories: An Anthology*. New York: Harper Books.
- van Maanen, John 1995a: "Style as Theory". *Organization Science*, 6 (1):133-143.
- van Maanen, John 1995b: "Trade Secrets and Writing Ethnography", in Richard H. Brown (red): *Postmodern Presentations: Truth, Power and Mimesis in the Human Sciences and Public Culture*. Urbana: University of Illinois Press.